

AHAD HADIS IZMEĐU NEUPITNOSTI I PRETPOSTAVKE: Metodološke razlike između klasičnih pravaca

Emir DEMIR

emirdemir74@outlook.com

SAŽETAK: Hadis predstavlja jedan od temeljnih izvora islamskog prava, ali varijacije u stepenu argumentiranja njime izazivaju metodološke i spoznajno-teorijske dileme, naročito u oblasti akaida. Ova studija istražuje status ahad hadisa u okviru islamske metodologije dokazivanja, s fokusom na razlike u pristupu među glavnim klasičnim pravcima. Također, kao najčešće prenošena vrsta hadisa izaziva najviše rasprava zbog svoje spekulativne prirode. U ovom radu se povezuju stavovi različitih pravaca s konceptima neupitnosti i vjerovatnosti u pogledu njihove pouzdanosti, kao što se upoređuje ahad hadis s Kur'anom, te prikazuje kako se taj odnos reflektira na pitanja islamskog akaida i pravne propise. Predstavljen je i model klasifikacije vjerovatnoće pouzdanosti, koji doprinosi preciznijem i uravnoteženijem shvatanju ove tematike.

Ključne riječi: ahad hadis, vjerovatnost, neupitnost, pravci islamske doktrine, stepen potvrde, dokazivanje, akaid

Uvod

Sukob svjetonazora oko statusa ahad hadisa u islamskoj tradiciji nije samo pitanje metodologije, već duboko reflektira različite pristupe znanju, autoritetu i racionalnosti. Ahad hadis je predaja koju prenosi jedan ili manji broj prenosilaca, što ne dostiže masovnost potrebnu za tevatursku sigurnost. Mutevatir-hadis, naprotiv, prenosi se kroz sve generacije putem brojnih i pouzdanih prenosilaca, što isključuje mogućnost dogovora na neistini. Time mutevatir postiže najviši stepen izvjesnosti, dok ahad ostaje na nivou vjerovatne predaje (Ibn Salah, 1986:27–36).

Ehli-hadis škola polazi od povjerenja u prenosilačku tradiciju i tekstualnu doslovnost, smatrajući da

vjerodostojan ahad hadis bezuvjetno može biti temelj i za argumentaciju u akaidu. Nasuprot tome, ešarijska škola insistira na kategoričnosti dokaza u pitanjima vjerovanja, odbacujući ahad hadis kao nedovoljno pouzdan za prihvatanje činjenica iz domena akaida. Maturidije zauzimaju srednji pristup, prihvatajući ahad hadis u akaidu pod uvjetom da ne proturječi razumu i kategoričnim tekstovima.

Uzrok ovog sukoba leži u različitim spoznajno-teorijskim prioritetima: dok ehli-hadis favorizira historijsko povjerenje u isnad/lanac prenosilaca govoreći da poprima svojstva apsolutne istinitosti, kelamske škole naglašavaju racionalnu sigurnost, odnosno relativnu istinitost ahad predaje. Također, razlike proizlaze iz

različitih definicija znanja – da li je ono što se prenosi putem pouzdanog/sahih lanca dovoljno za potvrdu pitanja iz islamskog akaida, ili mora biti kategorično? Sukob se dodatno pojačava u kontekstu političkih i teoloških napetosti, gdje se status hadisa koristi kao legitimacijski alat za određene stavove.

Definicija značenja neupitnosti i vjerovatnosti

U temeljnim raspravama islamske pravne teorije ključno je razumijevanje razlike između onoga što je *kategorički potvrđeno* i onoga što je vjerovatno (*pretpostavljeno*) pouzdano ili vjerodostojno; jer nisu svaka riječ niti svaki tekst jednako obavezujući.

Ulema je kroz stoljeća razvila sofisticirane kriterije za procjenu značenja – ne samo na osnovu izvora, nego i na osnovu jasnoće izraza, konteksta i mogućnosti tumačenja.

Svaki šerijatski dokaz je ili kategorično pouzdan (قطعي) ili vjerovatno pouzdan (ظني). Kategoričan je onaj koji je prenesen putem koji ne ostavlja sumnju – poput mutevatir tekstova (Kur'an i mutevatir hadis). Vjerovatan je onaj koji je prenesen putem koji može sadržavati izvjestan stepen sumnje – poput hadisa prenesenih od pojedinaca. Isto tako, značenje dokaza može biti kategorično – kada ne ostavlja prostor za drugo tumačenje, ili vjerovatno – kada se može tumačiti na više načina (Eš-Šatibi, 1996:4/8–9).

Kada govorimo o neupitnosti prenošenja vjerske predaje (قطعي الثبوت), mislimo na ispunjenost uvjeta *tevatūra* – masovnosti prenosilaca koji ne ostavlja prostor za sumnju. Suprotno tome, *vjerovatna pouzdanost* (ظني الثبوت) zahtijeva dodatnu analizu i oprez u primjeni.

Također, *neupitna* (nepobitna, kategorička, isključiva) *značenjska indikacija* (قطعي الدلالة) mora biti jasna retorički i gramatički, tako da ukazuje na jedno jedinstveno značenje koje nije podložno tumačenju ili sumnji. Njime se postiže potpuna pouzdanost u vezi pravila akaida i pravnih rješenja, i to bez i najmanje sumnje ili upitnosti (El-Gazali, 1993:1/29–31).

Karakteristike neupitnosti su:

- značenjska indikacija ograničena na jedno, jasno značenje,
- izvedeni zaključci tretiraju se apsolutno pouzdanim,
- ova vrsta značenja izvodi se iz dokaza kao što su eksplicitni tekst Kur'ana, mutevatir hadisi i konsenzus islamskih autoriteta.

Vjerovatna značenjska indikacija (ظني الدلالة) predstavlja navod koji može imati više mogućih tumačenja. Ne rezultira potpunom neupitnošću u vezi s akaidom i pravnim rješenjima, već pretpostavkom koja

može biti tačna ili netačna (El-Amidi, 2003:2/115–118).

Karakteristike vjerovatnosti su:

- značenjske indikacije su neograničene i mogu se tumačiti na različite načine (dozvoljenost, zabrana ili pokudenost),
- povezana je s dokazima kao što su ahad predaje, analogija/kijas i preferencija/istihsan.

Kur'an i ahad hadis u pogledu pouzdanosti prenošenja i značenja

Kur'an je prenesen *tevatūrom* i zato ima neupitnu pouzdanost, dok je pouzdanost ahad hadisa vjerovatna/spekulativna. Međutim, značenja i Kur'ana i ahad hadisa mogu biti i kategorična ili vjerovatna, samo što Kur'an zadržava viši stepen autoriteta u dokazivanju.

Kur'an može ukazivati na neupitna značenja (kao što je *Iobavljajte namaz!*), ili pak vjerovatna (kao što je *Razvedene žene će čekati tri čistoće/ili pranja*).

Sadržaj ahad hadisa također može imati neupitno/kategorično (kao što je "Djela se cijene samo po namjerama."), ili pak vjerovatno značenje ako ima više od jedne interpretacija. Dakle, u smislu izlaganja značenja, Kur'ana i hadis, gledajući na kategorizaciju dokaza, mogu biti jednaki nekim okolnostima, ali to opet to ne znači apsolutnu jednakost.

Prema tome, Kur'an je gledajući na vjerodostojnost prenošenja apsolutno neupitan, a značenja koja nam izlaže isto tako mogu biti neupitna/kategorična ili vjerovatna. Ahad hadisi, isključujući one mutevatir, s obzirom na vjerodostojnost prenošenja su uvijek podložni spekulativnosti, a značenja koja nam predstavljaju mogu biti i kategorična i spekulativna.

Spoznajno-teorijski status pretežne vjerovatnosti (*zann radžih*) u pravnoj metodologiji

U islamskoj pravnoj metodologiji razlikovanje između pretežne/

prevladavajuće vjerovatnosti (*zann radžih*) i slabe vjerovatnosti (*zann merdžūh*) predstavlja temeljni metodološki kriterij za prihvatanje dokaza i njihovu pravnu primjenu. Et-Teftazani je poznati komentar *Et-Telviḥ 'alā't-Tevdih li-Metn et-Tenkib fi Usul el-Fikh* je najraniji sistematski tekst koji ovu tematiku tretira unutar pravne metodologije, iako ne kao samostalnu temu. Njegov utjecaj je ogroman, jer je stoljećima bio standardni tekst u medresama, a kasniji učenjaci su se na njega oslanjali u razradi teorije pretežne vjerovatnosti (Et-Teftazani, 1957).

Zann radžih označava stanje u kojem dokaz, iako ne proizvodi apsolutnu sigurnost (*jekin*), ipak nadilazi sumnju i omogućava šerijatsko djelovanje. Takva vjerovatnost se najčešće temelji na ahad hadisima koji su ocijenjeni kao sahih/pouzdan, i koji se, iako nisu mutevatir, prenose putem pouzdanog lanca i zadovoljavaju kriterije prihvatljivosti kod većine hadiskih autoriteta (Et-Tahan, 1990:27).

Nasuprot tome, *zann merdžūh* označava vjerovatnost koja je slabija od suprotne mogućnosti, te se ne smatra dovoljnim spoznajno-teorijskim temeljem za pravno djelovanje. Hadisi koji su ocijenjeni kao *da'if* (slabi) zbog prekida u lancu prenosilaca, slabosti u memoriji ili nedostatka podrške iz drugih izvora, proizvode upravo ovu vrstu vjerovatnosti (Ibn Salah, 1986:98–101). Većina učenjaka ne dozvoljava pravno djelovanje na osnovu takvih hadisa, osim u kontekstu *fada'il el-a'māl/minorna dobrovoljna djela*, i to pod strogim uvjetima (Ibn Redžeb, 1997:1/245).

Metodološki gledano, *zann radžih* se tretira kao operativna epistemološka osnova – ona omogućava donošenje propisa u fikhskim pitanjima, dok se u akaidu njen status razlikuje među učenjacima (Ibn Tejmije, 2001:13/121–124). Ova razlika između pretežne i slabe vjerovatnosti pouzdanosti osigurava ravnotežu između pravne fleksibilnosti i intelektualne rigoroznosti unutar šerijatskih okvira.

Definicija ahad hadisa

Riječ *āḥād* je množina od *ehad* (أحد), što u arapskom jeziku znači *jedan* ili *pojedinač*. Korijen riječi je و ح د (v-h-d), a označava *jedinstvo*, *pojedinačnost* i *odvojenost* (Medžmea el-Luga, 1990:26/1). Za razliku od Kur'ana, koji se prenosi mutevatir predajama čija je vjerodostojnost osigurana masovnim lancima prenosilaca, hadisi – posebno ahad hadisi koji ne dosežu ovu razinu prolaze kroz raznolike puteve prenošenja obilježene oscilacijama pouzdanosti. Ne može se svaka izjava pripisana Poslaniku, a.s., smatrati autentičnom. Stoga su učenjaci razvili sistem kategorizacije ahad hadisa – od sahiha (vjerodostojan) i hasena (dobar), preko da'ifa (slab), do mevdū' (izmišljenog) – kako bi rasvijetlili stepen povjerenja u svaki pojedini tekst. Ova klasifikacija fokusirana je na ahad hadise i odražava izazove u lancu prenosilaca, ljudske pogreške i rizik svjesnih izmišljanja te omogućava vjernicima i pravnicima da s razboritošću pristupe predaji.

Prema tome, ahad hadis je predaja koju prenosi jedan prenosilac ili grupa koja ne doseže stepen tevatura – masovnog prenošenja koje isključuje svaku vrstu skepse ili upitnosti oko njegove vjerodostojnosti. Obuhvata i kategorije *garib*, *aziz* i *mešhur* hadisa.¹

Sve ove vrste hadisa spadaju u predaje koje se primarno prenose od jednog ili manjeg broja pojedinaca, pa se pouzdanost smatra vjerovatnom (ظنية الثبوت), te se uglavnom koriste u pravnim propisima, dok je njihova upotreba u pitanjima islamskog akaida predmet rasprave među učenjacima (Es-Sehavi, 1993:4/3).

Četiri pravne škole i ahad hadis

U pravnim pitanjima ahad hadis se najčešće prihvata ako ispunjava određene uvjete vjerodostojnosti. Međutim, kada je riječ o pitanjima vjerovanja (akaid), razlike postaju izraženije. Neki mezhebi traže kategoričnu sigurnost u akaidskim temama, dok drugi prihvataju vjerovanu pouzdanost kao dovoljan temelj.

Ova raznolikost ne ukazuje na slabost, već na dubinu islamske metodologije – gdje se pravna preciznost i teološka odgovornost stapaju u potragu za istinom. U nastavku ćemo ukratko prikazati kako se ahad hadis tretira u hanefijskoj, malikijskoj, šafijskoj i hanbelijskoj školi s posebnim osvrtom na razliku između pravne i teološke upotrebe.

1. Hanefije

U vezi s pravnim stavovima: Prihvataju ahad hadise ako ispunjavaju uvjete (integritet prenosioca, tačnost i nedostatak nepravilnosti).

U vezi s pitanjima iz domena akaida: Hanefije ih metodološki ne prihvataju, jer uvjetuju potpunu sigurnost; prema njima, ahad hadisi pružaju samo vjerovatnost vjerodostojnosti, ali ne i njenu kategoričnost (Es-Serahsi, 1993:1/134).

2. Malikije

U vezi s pravnim stavovima: Prihvataju ahad hadise kao dokaz

ukoliko ih islamski ummet (učeni dio) prihvati. Prema njima, ahad hadisi pružaju ispravne naučne činjenice i djelovanje u skladu s njima.

U vezi s pitanjima iz akaida: Imam Malik i neke malikije vjeruju da ahad hadisi, ukoliko je njihov lanac prenošenja autentičan i ukoliko ih islamski ummet (učeni dio) odobrava, pružaju pouzdane naučne činjenice i mogu se koristiti i kao dokaz u pitanjima islamske doktrine (Ibn Abdulberr, 1992:1/7; Ibn el-Arabi, 2003:1/27).

3. Šafije

U vezi s pravnim stavovima: Prihvataju ahad hadise i smatraju ih izvorom dokaza u islamskoj jurisprudenciji.

U vezi s pitanjima iz akaida: Imam Šafija vjeruje da su ahad hadisi izvor dokaza u pitanjima islamskog akaida ukoliko je njihov lanac prenošenja autentičan, i on ih odobrava za argumentiranje u domenu Božije jedinosti/tevhid i Njegovih atributa (Eš-Šafi, 1940:457).

4. Hanbelije

U vezi s pravnim stavovima: Oni se apsolutno oslanjaju na ahad hadise.

U vezi s pitanjima iz akaida: Imam Ahmed ibn Hanbel vjerovao je da se autentični ahad hadisi mogu koristiti kao dokaz u pitanjima vjerovanja, te je mnoga pitanja islamske doktrine zasnivao na njima (Ebu Jala, 1990:1/379).

stepen masovnog prenošenja, pa ostaje u domenu pretpostavljenosti. *Mešhur* hadis je onaj koji prenose tri ili više prenosilaca, ali ne dostiže stepen tevatura (El-Mektebetuš-Šāmila, 2009:182).

Sažetak pravnih stavova o statusu ahad hadisa

Pravna škola	U vezi s pravnim stavovima	U vezi s pitanjima iz akaida
Hanefije	Može se koristiti kao dokaz pod određenim uvjetima.	Predmet neslaganja, ne koriste ga kao dokaz.
Malikije	Može se koristiti kao dokaz i pruža naučne činjenice.	Može se koristiti kao dokaz ako ga ummet prihvati.
Šafije	Može se koristiti kao dokaz.	Može se koristiti kao dokaz ako je lanac prenošenja ispravan.
Hanbelije	Može se koristiti kao dokaz.	Apsolutno se može koristiti kao dokaz ako je potvrđen kao sahih.

Stavovi klasičnih akaidskih pravaca o ahad hadisu

Ehli-hadis prihvataju ahad hadis u domenu akaida/islamske doktrine i pravnim propisima. Smatraju da je prevladavajuća vjerovatnost (الظن الراجح) dovoljna za potvrdu pitanja iz domena akaida. Oslanjaju se na doslovna značenja bez apologetske interpretacije (Ibn Kajjim, 2005:458). Imam Eš-Šafi'i (1940:460-470) kaže: "Kada nam je prenesena vjerodostojna predaja od Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, putem pouzdanog prenosioca, mi je prihvatamo – bez obzira na to da li je prenesena od jednog ili više ljudi; jer Poslanik je slao pojedince da prenose vjeru, i nije tražio da se vijest potvrdi od više pojedinaca."

Ibn Ebu'l-'Izz (2005:322), izlažući apologetsku odbranu spoznajno-teorijske vrijednosti ahad hadisa, pod uvjetom da ih ummet prihvati kroz praksu, rekao je: "Predaja prenesena od pojedinca, kada je ummet prihvati kroz djelovanje i potvrdu, daje kategorično znanje kod većine učenjaka ummeta. To je jedan od oblika mutevātira."

Ešarijski pravac ne prihvata ahad hadis u pitanjima akaida. Za potvrdu vjerodostojnosti pitanja iz domena islamskog akaida zahtijevaju neupitnost pouzdanosti i značenijske indikacije (قطعي الثبوت والدلالة). Daju prednost razumu nad vjerovratnim tekstom (Et-Teftazani, 2004:75).

El-Džuvejni (1950:181) je rekao: "Što se tiče hadisa na koje se poziva, oni su ahad (pojedinačne predaje) koji ne daju znanje. Kada bismo ih sve zanemarili, to bi bilo dopušteno. Ipak, ukazujemo na mogućnost tumačenja onih koji su zabilježeni u sahih zbirkama."

Maturidijski pravac prihvata ahad hadis u pitanjima akaida ako je u skladu s razumom i ne proturječi kategoričnim tekstovima. Uvažavaju filozofski i društveni kontekst teksta, te nastoje uravnotežiti razum i tekst. "Predaja prenesena od pojedinca ne iziskuje obavezujuće znanje, jer ne doseže stepen tevatura u pogledu rezultiranja znanjem i potvrdom" (El-Maturidi, 1970:12).

Stav autoriteta metodologije islamskog prava/usuli-fikh o ahad hadisu

Većina autoriteta metodologije islamskog prava/usuli-fikh slaže se da *haber el-vahid*/vjerska predaja koje potječe od jednog prenosioca, čak i ako je dokazana čvrstim lancem prenošenja i ispunjava sve potrebne uvjete, i dalje ostaje podložna vjerovatnosti – spekulaciji, a ne zaslužuje ocjenu kategoričnosti/neupitnosti (El-Šesri, 1997:45). Razlog je taj što se nedvojbeno saznanje dobija samo tevaturom – masovnim prenošenjem koje isključuje bilo kakvu vrstu sumnje ili dogovorene

falsifikacije (El-Džuvejni, 1997:1/588; El-Gazali, 1993:1/341).

Međutim, među nekim savremenim učenjacima metodologije islamskog prava/usuli-fikh pojavilo se odstupajuće mišljenje, koje navodi da snažna vjerovatnost (*zann kavijj*), sastavljena od više premisa, ponekad dostiže nivo kategoričnosti/neupitnosti. Oni smatraju da je vjerska predaja uprkos tome što primarno potječe od jedne osobe, pouzdana ako ispunjava uvjete autentičnosti i ako su višestruki lanci prenošenja provjereni. Ipak, većina je odbacila ovo mišljenje, insistirajući da vjerovatnost ne može dostići nivo kategoričnosti osim u slučaju kada dostigne nivo tevatura – masovnog prenošenja (Mansur, 2014:45).

Tabelarni prikazi vjerovatnoće pouzdanosti informacija

Predstavljene su dvije komplementarne tabele koje sistematiziraju raspon vjerovatnoće pouzdanosti informacija i njihove metodološke implikacije. Prva prikazuje opću klasifikaciju od potpune sigurnosti do laži, s procentualnim rasponima za kategorije: *jekīn*, *zann*, *šekk* i *batil* (Hasan, 2015:18). Druga povezuje praktične primjere hadiskih kategorija sa znanstvenim definicijama, približnim omjerima pouzdanosti i odgovarajućim metodološkim terminima.

Klasifikacija raspona vjerovatnoće pouzdanosti informacija

	Kategorija	Procentualni raspon	Opis
Jekīn	neupitnost/potpuna sigurnost	100%	potpuno odsustvo sumnje, definitivni sud koji ne dozvoljava kontradikciju
Zann	jaka vjerovatnost	81% – 99%	pretežna pouzdanost, s vrlo malo preostale sumnje
	umjerena vjerovatnost	61% – 80%	značajna vjerovatnoća pouzdanosti, ali s manje prostora za sumnju
	blaga vjerovatnost	51% – 60%	uvjerenost koja teži ka tačnosti, ali ne dostiže nivo jake vjerovatnosti
Šekk	blaga sumnja	40% – 49%	ispod polovičnosti, s mogućnošću potvrde, ali uvjetno
	umjerena sumnja	20% – 39%	jasna sumnja u potvrdu sa značajnim padom pouzdanosti
	jaka sumnja	0% – 19%	jake sumnje koje čine vjerovatnoću potvrde vrlo malom
Batil	neistina/laž		

Tabela kognitivnih omjera za procjenu pouzdanosti hadisa

Vrsta hadisa	Naučna definicija	Približni omjeri	Metodološki termin
mutevatir hadis	nema mogućnosti pogreške ili dvoumljenja	100%	neupitnost, sigurnost
sahih, ahad hadis	moguća greška, ali preovladava pouzdanost	51–99%	pretežna vjerovatnost
hadis s opaskama na lanac ili tekst	jednaka vjerovatnoća bez preferencije	50%	sumnja
slab ili odbačen hadis	umanjena vjerovatnoća, često odbačen	manje od 50%	iluzija

Ova klasifikacija se ne zasniva direktno na tradicionalnim tekstovima, već predstavlja vodeći model koji zadovoljava potrebu za numeričkom koncepcijom odnosa između neupitnosti, vjerovatnosti i sumnje.

U terminologiji metodologije islamskog prava, svaki ahad hadis koji ispunjava uvjete vjerodostojnosti lanca i sadržaja spada u raspon pretežne vjerovatnosti, tj. između 51% (početna tačka) i 99% (najniži prag neupitnosti), i nikada ne dostiže 100% neupitnosti. Također, svi ahad hadisi nemaju podjednak stepen pouzdanosti; oni variraju ovisno o kvalitetu lanca prenosilaca i sadržaja.

Zaključak

Ahad hadis, kao najčešće prenošena vrsta hadisa, izaziva najviše rasprava zbog svoje nekategoričke prirode. Studija analizira stavove različitih islamskih pravaca prema ahad hadisu, te ih povezuje s konceptima neupitnosti i vjerovatnosti o njihovoj

pouzdanosti. Studija upoređuje ahad hadis s Kur'anom, te prikazuje kako se taj odnos odražava na islamsku doktrinu/akaid i pravne propise.

Pravne škole grade svoj stav o ahad hadisu na osnovu potrebe pravnog propisa: većina prihvata ahad hadise po standardima isnada/prenošenja, ali samo hanefijska škola usložnjava ovo pitanje dodatnim uvjetom masovnosti prenošenja.

Apologetski pravci nude kontrast između doslovnih pristupa (ehli-hadis) i racionalističkih ograničenja (ešarije), dok maturidijski pristup nastoji pronaći srednji put s harmonizacijom teksta i razuma.

Metodološka debata u usuli-fikhu odražava napetost između *zanna* i *gat'al* vjerovatnosti i neupitnosti: većina klasičnih usulista drži da *zann* ostaje nesiguran, dok neki savremeni autoriteti dopuštaju da se *zann kavijj* uz višestruke potvrde približi kategorijskom znanju.

U metodologiji islamskog prava svaki vjerodostojan ahad hadis

kreće se u rasponu vjerovatnosti, tj. između 51% (početna tačka) i 99% (najniži prag neupitnosti), i nikada ne dostiže 100% neupitnosti. Ova raznolikost ne mora ukazivati na slabost, nego na dubinu islamske metodologije – gdje se pravna preciznost i teološka odgovornost stapaju u potragu za istinom.

Prema tome, sve renomirane zbirke hadisa – *Sahih* El-Buhari, *Sahih* Muslim, *Sunen* Ebu Davud, *Džami'* Et-Tirmizi, *Sunen* En-Nesa'i i *Musned* Ahmed – uveliko se sastoje od ahad hadisa različitih kategorija (sahih, hasan, da'if i dr.). Čak i oni hadisi ocijenjeni najvišom vjerodostojnošću/sahih ne dosežu prag mutevatira, pa se njihov autoritet oslanja na pretežnu vjerovatnost, odnosno *zann rādžih*. To znači da, iako ih učenjaci prihvataju kao pouzdane, oni ostaju u okviru 51–99% vjerovatnosti, bez apsolutne sigurnosti. Ovaj pristup omogućava pravnu i teološku razboritost pri korištenju hadiskih tekstova.

Bibliografija

Ebū Jalā Muḥammed ibn al-Husajn al-Farrā' (1990). *El-'Udde fi Uṣūl el-Fikh*. Ur. Aḥmad ibn 'Alī ibn Šir al-Mubārakī. El-Āmidī, Sajf al-Dīn (2003). *El-Iḥkām fi uṣūl'l-ahkām*, tom 2, str. 115–118. Bejrut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya. El-Džassās, Ebu Bekr (1994). *El-Fusul fi'l-usul* (ur. Šalāḥ Džāsīm et-Tašmī). Bejrut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya. El-Džuvejni, Abdul-Malik (1997). *El-Burhan fi usulul'l-fikh*. Bejrut: Daru'l-Kutub el-Ilmiyye.

El-Džuveynī, Abdul-Malik (1950). *Al-Iršād ilā kavāfi' al-edille fi Uṣūl al-'Itikād*. Kairo: Maktabat al-Ḥanadži. El-Gazali, Ebu Hamid (1993). *El-Mustasfa fi ilmi'l-usul*. Bejrut: Daru'l-Kutub el-Ilmiyye. El-Maturidi, Ebu Mansur (1970). *Kitabu't-tevhid*. Kairo: Mektebetu'l-Kulijjat el-Ezherijje. El-Mektebetu's-Šāmila (2009). *E-ḥadis fi 'ulūmi'l-Kur'an ve'l-ḥadis* [Digitalna zbirka]. n.p.: n.p.

Es-Sahāvī, Šemsuddīn (1993). *Fethu'l-Mugis bi-šerḥ Elfijjeti'l-ḥadis li'l-'Irākī* (ur. Šalāḥ Muḥammed). Dār al-Kutub al-'Ilmiyya. Es-Sarahsi, Šemsu'l-Eimme (1993). *Usulu's-Sarahsi*. Bejrut: Daru'l-Ma'rifa. Eš-Šafī, Muhammed ibn Idris (1940). *Er-Risala*. Kairo: Mektebetu'l-Halebi. Eš-Šatībī, Ibrāhīm ibn Mūsā (1996). *El-Muvāfaqāt fi Uṣūli's-Šeri'a*, tom 4, str. 8–9. Bejrut: Dār el-Ma'rifa.

- Eš-Šesri, Sad ibn Nasir (1997). *El-Kat' ve'z-zann inde'l-usulijjin: hakikatuhu-ma ve turuk istifadeti-hima ve ahkamuhuma*. Rijad: Daru'l-Habib.
- Et-Tahan, Mahmud (1990). *Tejsir mustalahi'l-hadis*. Bejrut: Daru'l-Fikr.
- Et-Teftazani, Saduddin (1957). *Et-Tel-vih 'ala't-Tevdiḥ li-Metin it-Tankih fi Usuli'l-fikh*. Kairo: Matbaat Muhammed Ali Sabih.
- Et-Teftazani, Saduddin (2004). *Šerḥu'l-akaid en-Nesefijje*. Bejrut: Daru'l-Kutub el-Ilmijje.
- Hasan, Šahir Akram (2015). *On the Reliability of Data: The Application of the Mantik Instrument in Islamic Research Methodology*. Njujork: International Journal of Humanities and Social Science.
- Ibn 'Abd el-Berr, Ebu 'Umer (1992). *Et-Temhid limā fi'l-Muvatta' mine'l-me'āni ve'l-esānīd*. Rabat: Vizaretu'l-Evkaf el-Magribijje.
- Ibn Abi'l-Izz al-Ḥanafī (2005). *Šerḥ al-Akida al-Ṭahāvijja*, Tahkik: Abdallāh al-Turkmānī. Rijad: Maktabat al-Ma'arif.
- Ibn el-Arabi (2003). *Ahkam el-Kur'an*. Bejrut: Daru'l-Kutub el-Ilmijje.
- Ibn Kajjim el-Dževzijje (2005). *Muhtesar es-Savaik el-mursele ala'l-Džehmijje ve'l-Muattile*. Rijad: Mektebetu'r-Rušd.
- Ibn Redžeb el-Hanbeli (1997). *Šerḥu ilal et-Tirmizi*. Bejrut: El-Mektebu'l-Islami.
- Ibn Salah (1986). *Mukaddima fi ulumi'l-hadis*. Damask: Daru'l-Fikr.
- Ibn Šalāḥ, 'Uṣmān b. 'Abd ar-Raḥmān (1986). *Ulum al-Ḥadīṭ (al-Muqaddima)*. Tahkik Nūr ad-Dīn 'Itr. Damask: Daru'l-Fikr.
- Ibn Tejmijje (2001). *Medžmu'ū' al-Fatāwā*. Riyadh: Dār al-Wafā'.
- Mansur, Medždi Muhammed (2014). *Galabetu'z-zann inde'l-usulijjin*. Dussuk: Univerzitet El-Azhar, Fakultet islamskih i arapskih studija.
- Medžmeu'l-Luga el-Arabijje (1990). *El-Mudžem el-Vesit*. Kairo: Daru'd-Da'va.

الموجز

حديث الآحاد بين اليقين والافتراض واختلافات المنهجية بين المدارس التقليدية

أمير دمير

يمثل الحديث النبوي أحد مصادر الشريعة الإسلامية الأساسية، إلا أن التباينات في درجة الاستدلال به تُسبب معضلات منهجية ومعرفية نظرية، لا سيما في مجال العقيدة. تبحث هذه الدراسة مكانة حديث الآحاد ضمن المنهجية الإسلامية في الاحتجاج، مع التركيز على الاختلافات في المنهج بين المدارس التقليدية الرئيسية. ونظرا لكون حديث الآحاد أكثر أنواع الحديث النبوي رواية، فإنه دائما موضع جدل بسبب طبيعته التخمينية. تربط هذه الدراسة آراء المذاهب المختلفة بمفهوم اليقين والاحتمال من حيث مصداقيتها، وكذلك مقارنة حديث الآحاد بالقرآن الكريم، وتبين انعكاس هذه العلاقة على مسائل العقيدة الإسلامية والأحكام الشرعية. كما تُقدّم الدراسة نموذجا لتصنيف احتمالية الصحة، مما يُسهّم في فهم أدق وأكثر توازنا لهذا الموضوع.

الكلمات المفتاحية: حديث الآحاد، الاحتمالية، اليقين، المذاهب الإسلامية، درجة الصحة، الدليل، العقيدة.

Abstract

ĀHĀD HADĪTH BETWEEN CERTAINTY AND PROBABILITY: METHODOLOGICAL DIFFERENCES AMONG CLASSICAL SCHOOLS

Emir Demir

Hadith represents one of the fundamental sources of Islamic law; however, variations in the degree to which it is used as legal and theological evidence give rise to methodological and epistemological dilemmas, particularly in the field of *aqidah* (creed). This study examines the status of *āhād* hadith within Islamic methodologies of proof, with a focus on differences in approach among the major classical schools. As the most frequently transmitted category of hadith, *āhād* has also generated the greatest debate due to its speculative nature. The paper connects the positions of various schools with the concepts of certainty and probability regarding reliability, and it compares *āhād* hadith with the Qur'an, and demonstrates how this relationship is reflected in matters of Islamic creed and legal rulings. A model for classifying degrees of probabilistic reliability is also presented, contributing to a more precise and balanced understanding of this subject.

Keywords: āhād hadith; probability; certainty; schools of Islamic doctrine; degree of verification; legal proof; aqidah.